

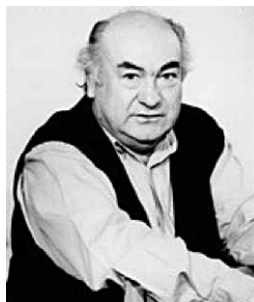
Novák Ferenc

Örmény magyarok ivadéka

Nagyenyesi születésű vagyok. Ez a város a régi vármegyei beosztás szerint Alsó-Fehér vármegyében volt, de hát én Romániában születtem, 1931-ben, március huszonehétikén.

Az apám akkor a nagyenyedi fegyháznak volt a gondnoka. Ő az elvetélt generációhoz tartozott, amelyiknek az olasz fogásban, tizenkilencben, a kerdőívre rá kellett írnia, hová megy haza. Magyarországra. S mondták, igen, de hova? Hát Szamosújvárra, hogy folytassa az egyetemet, amit Kolozsváron abbahagyott a háború miatt. Kolozsvár? Megnézzük! No, az már nem Magyarország. Értse meg, kérem, az már Románia.

Rémes sebesüléssel jött haza, a jobb karja béna volt, a vállán találta egy dum-dum-golyó. Még szerencsésnek mondhatta magát, mert Romániának járt Vöröskereszt-segély; ha Magyarországra jön haza, nem kap segílyt, mert Magyarország vesztes ország volt. Így kiküldhették Bécsbe, megoperálták. Megtalálták a sérült idegpályákat, utána megint tudott a jobb kezével dolgozni, írni. Pedig addigra már megtanult bal kézzel írni. Amikor rendbejött, mihez kezdjen? Román egyetemhez nem volt kedve. Ezek a szamosújváriak mind bősők, disznósok, szörmések voltak, ezekhez se volt kedve. Valami barátja hívta a nagyenyedi börtönhöz tisztviselőnek, így lett belőle gondnok. Később a pusztasziget szuggesztív jelenlétével lecsendesített egy börtönlázadást, ezért hálából kinevezték a fogarasi kis fogház igazgatójává. Ettől kezdve mint fegyintézeti vezető folytatta

az életét, 1945-ig. A bécsi döntés az erdélyi Besztercén ért minket. Csodálatos történelmi városka; a Hunyadiak birtoka volt, szép, árkádós főtérrrel, káprázatos XV. századi szász gótikus templommal, sőt még egy korábbi, valamikor katolikus magyar templommal, amit aztán a görög katolikus egyház vett meg. Alapjában szász városka volt. A lakosságának, azt

hiszem, 1940 környékén még több mint ötven százaléka szász volt, a többiek románok, magyarok. Így az én gyermekkorom Besztercéhez kötődik; körülbelül ötéves voltam ekkor.

Családom régi története is mind Erdélyhez kötődik. Apám családja, a Novákok, valahonnan Morvaországból, Tábor környékéről kerültek ide. A husziták szomorú fehérhegyi ütközete után kaptak letelepedési engedélyt Dicsőszentmártonban és Marosvásárhelyen. A Novák családban az volt a divat, hogy az elsőszülött fiút papnak adták. Egyszer megnéztem a dicsőszentmártoni anyakönyvet, sok időre visszamenőleg találtam a pap nevével a Novák aláírást, tehát valószínűleg igaz, amit a család hagyomány, más Novákoké is, őriz. Ennek alapján nagyapámnak, mint elsőszülöttnak papnak kellett volna lennie. De ő fellázadt, tanító lett Borgoprundon, Beszterce-Naszód vármegyében. Itt egy majálison beleszeretett a Szamosújvárról származó örmény fatelepes unokahúgába, feleségül vette. Később Szamosújvárra kerültek, itt lett igazgató-tanító, így is ment nyugdíjba.

A másik nagyapám a Makkai családból származik. Ez a família lazán kötődik az ernyei (Maros megye) famíliához, de elszegényedett család. Nagyapám, Makkai József, aki megunta a szegénységet, a hét-szilvafás nemességet, mesterséget tanult, bádógosműhelyt nyitott Kolozsvárt. Szépen gyarapodott, s amikor – ez még a század elején volt – valami vásáron, talán Lipcseben, alumíniumlemezeket látott (ami akkor újdonság volt), annyira beleszeretett,

hogy elhatározta: alumíniumedényeket fog gyártani. Prágában talált szakembert, egy Slezák nevezetű művezetőt, Németországból gépeket hozatott, s először öt-hat géppel megindította az üzemet a kolozsvári Hosszú utcában, ez a Dézsma utcának a folytatása.

Én még gyermekkoromban láttam az épület homlokzatán – nem lehetett levakarni –: Makkai József alumínium. Aztán igazi gyárat építettek a Malomárok partján. Talán nyolcvan emberrel dolgozott, s olyan minőségű alumíniumedényeket gyártott, hogy én még ma is abban főzök.

Szóval ez volt a Makkai nagyapám.

Örmény nagyanyám új „mintákat” szőtt a családi szötesbe. Szamosújvárról tudni kell, hogy itt élt a három legnagyobb örmény kolónia egyike, azt mondhatom, örmény város volt. De hát ezek „dühödő magyar örmények” voltak. Már nem beszéltek örményül, csak a legöregebbek, de tartották a maguk szokásait. Inkább vallási kötődés volt ez, büszkén mondogatták,

hogy ők örmény katolikusok, s illet nekik örményül tudni a miatyánkot meg az üdvözlégyet. Talán ők voltak a legnationalistább magyarok. Egészen addig, hogy az a Pongrácz Gergő, aki a játszópark-som volt Szamosújváron, lett a testvéreivel együtt a Corvin-köz főnöke 1956-ban.

Makkai nagyapám is öntudatos magyar volt, amatőr szobrászként megfaragta a Kárpátok védőjét, meg mindenfajta alapítványnak tagja volt, amelyik a magyar kul-

Kriszdosz hájrjáv, hájrjáv i merelóc!
Ornyál jehici Hiszusz Kriszdosz!
Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

Tüzes Bálint

Itt a húsvét ünnepe

sebes a nyúl ülepe
Mindenkinek tojt valamit,
a piros tojást nem hagyom itt...
Asztalomom tészta s rossz bor
Megöntözhet-é egy bozgor??!!

túrát, irodalmat pártolta. Egészen az első világháborúig, mert aztán, úgy látszik, az öreg-

nek a szíve nem tudta elviselni a román átállást – pedig hát a román állam nem bántotta a kapitalistákat, mint ahogy a földbir- tokosokat sem bántotta, nem vette el a bir- tokot, a gyárat, nagy-

apám mégse viselte el, 1921-ben a szíve fölmondta a szolgálatot.

Nagynéném, apámnak legkisebb húga, Lolli néni egy romániai göröghöz ment férjhez. Nagy, Krétáról származó famíliába került. A Novákok szeretettel fogadták be az újabb rokonságot. Nagynéném sógora Stavru bácsi Európa hírvévesztés volt. Párizsi neveltetése okán jellegzetesen európai gondolkodó. Később, a háború után Bukarestben, nagy beszélgetéseim voltak vele.

Hát ilyen volt erdélyi „nagy családom”, ahonnan elindultam 1944 őszén ebbe a temérdek városba, Budapestre, ahol a Honvéd együttes vezetője lettem.